

AT HØRE GRÆSSET GRO

May Schack

Hvad kommer først, litteraturen eller kritikken? Således sat på spidsen må selv den mest opblæste kritiker vel erkende, at litteraturen kommer først. Det er sjældent, hvis det overhovedet forekommer, at et litteraturkritisk *system* i sig selv fremkalder nye litterære retninger, der ikke i forvejen ligger i kim. Kritikken kan have en fornem rolle som fødselshjælper — men også uden Brandes og hans indsats havde vi fået både naturalisme og realisme i Danmark. Det er litteraturen, der er avantgarde — hvis det da giver nogen mening at bruge det begreb i dag — ikke kritikken.

P. L. Møller var en rummelig kritiker, der vendte sig mod den dogmatiske, akademiske kritik. Som kritiker virker han sympatisk (jeg tager i parentes bemærket ikke her stilling til alle sider af den kontroversielle P. L. Møller), og det lyder smukt, når han siger, at "til ægte Kritik hører et Gemyt, der kan høre Græsset gro" — et udsagn, de fleste forfattere burde elske ham for!

I forlængelse heraf kunne man kalde en af kritikens fineste egenskaber for *empati*. Kritikken skal da ikke være litteraturens bøddel, men snarere dens forstående missionær, der via sin særlige indlevelsesevne er i stand til at vise publikum, hvor græsset gror og hvordan det gror. Som det fremgår af hans rehabilitering af den dengang underkendte Aarestrup, lever P. L. Møller selv på smukkeste vis op til sine ideer om kritikens særlige følsomhed.

Men egentlig er det sjældent, at i hvert fald dagbladskritikken er så følsom overfor sin genstand, som P. L. Møller efterlyser. Hvis den er det, står den med sin lydhøre velvillighed i fare for at blive for venlig. Tandløs. Uden profil. Og det er noget af det værste man kan beskyldte dagbladskritikerne for at være. Når en ny medarbejder ansættes på dagbladene, ser man ofte, at de første anmeldelser (og af og til også de senere!) handler meget lidt om selve genstanden — den bog der anmeldes. Her har kritikeren et andet ærinde. Han skal nemlig *profilere sig*, som det hedder indenfor denne jargon. Og det er lettest at blive synlig ved at rakke ned, hæve til skyerne eller forfægte bestemte principper.

Man skal ikke være blind for, at kritikken — for nu ikke at sige kritikerne — har sit eget narcissistiske projekt og gerne vil opdrage, vejlede, revse og stå i spidsen for. Være bannerførere. Kritikens Pygmalion-kompleks kunne man kalde dette fænomen.

Man skal heller ikke overse, at anmeldelsen er dagbladskritikerens egen genre, som han kan vælge at gøre med, hvad han vil. Ikke sjældent bliver den brugt til at pege mere på kritikeren selv og hans selvskabte image end på hans genstand. Her er den indføjte, afbalancerede, præsenterende kritik sjældent så effektiv som en serie knaldperler og sproglige fiksheder.

Det lyder måske, som om jeg mener at kritikken i modsætning her til burde være pæn og retfærdig — dydsmønsteragtig. Men det ville blive for kedeligt, og denne selvransagelse er da også mest udtryk for et forsøg på at få øje på nogle af de betingelser, kritikken skrives under. Som dagbladsanmelder er man til en vis grad ansat i underholdningsbranchen, hvad enten man bryder sig om det eller ej. Også kultursiderne i avis er nyheder og gode historier, ikke en pæn og objektiv domstol. Objektivitet er ligesom kvalitet i det hele taget et vanskeligt håndterligt og gummiagtigt begreb i denne genre.

Dagbladskritikkens funktion er oplysende og formidlende. For at være læseværdig skal den være skrevet med nerve og et vist personligt vandmærke. Jeg synes, at til en hæderlig kritik hører, at selve bogen bliver præsenteret og ikke bare mine egne fikse ideer. Til en kompetent kritik hører også en form for analyse eller fortolkning. Det er måske det, det er sværest at levere i den korte, døgnaktuelle anmeldelse. Men hvis ikke anmeldelsen skal drukne i sine egne præsenterende oplysninger og vurdering af stil, sprog og udførelse, må den samle sig om et eller andet — få øje på et centralfelt i bogen, et skjult mønster.

Olof Lagercrantz skriver:

Det drejer sig ikke om store eller mærkværdige ting, ofte blot om et

enkelt mønster. Men det skal være der for at der kan foregå noget under overfladen. Digteren ejer evnen til at føre sine ord ind over et mineret land, hvor alle instrumenter giver maksimale udslag. Ofte ved han ikke selv at det er sin sjæls skjulte mønster, han passerer hen over.

Hvis man får fat i det skjulte mønster har man samtidig fat i værkets motor. Og man har som regel også fat i det, der gør indtryk på én og som skaber læseroplevelsen. Kan man overhovedet ikke få øje på noget skjult mønster, betyder det enten at teksten er flad og endimensional — eller at kritikeren ikke er lydhør nok.

Når jeg fremdrager Lagercrantz-citatet her, er det fordi det i sin idé forekommer mig at ligge tæt op ad P. L. Møllers krav om at kritikeren skal kunne høre græsset gro — være lydhør, empatisk. Som kritiker stilles ens empatiske evne uafbrudt på prøve. Mister man evnen, er man samtidig ude af stand til at lade sig bevæge og få den form for læseroplevelse, de fleste læsere ønsker, nemlig den dybe, selvforglemmende opslugthed, som Lagercrantz betegner således:

En god bog giver læseren en fornemmelse af, at vores egne erfaringer vi læser om. Når litteraturen er bedst oplever vi at vi pludselig husker noget vigtigt, som vi altid har vidst, men blot glemt.

Det fremgår sikkert, at jeg går udenom direkte at ekspliciterer mine egne kritiske principper, som katten om den varme grød. Men ingen lader sig altfor villigt fange i sit eget tøjr, og det er med proklamerede kritiske principper som med digternes poetikker: de lyder flotte, men stemmer dårligt overens med praksis.

Der er, i min oversættelse, henvist til Olof Lagercrantz: *Om konsten att läsa och skriva* (Wahlström & Widstrand, 1985). Bogen er udkommet på dansk i Nansensgades kælderantikvariat, 1988.